

« Զէյիւ այն լեզուին՝ որմէ թարգմանել կ'ուզուի, հոգւոյն, եւ բացատրութեանց ամենամանր զանազանութեանց, ոճին եւ բացատրութեանց մեղմութեան կամ խստութեան խելամուռ ըլլալ եւայլն. եւ վերջապէս թարգմանանն այնպէս ըմբռնել, ինչպէս ըմբռնած է սկզբնագիր հեղինակը: »

Բ. Գրեւ խնայել նշոյնպէս այն լեզուն՝ որով թարգմանել կը ձեռնարկուի:

Քաջ գիտնալ, այսինքն երկու լեզուաց զարգացման ուղղութեանն այնպէս գիտակցական ծանօթութիւն ունենալ, որ նիւթական բառերու տարբերութեան մէջ գիտնալ թէ ինչ բառ, ինչ բացատրութիւն գործածելու է, որպէս զի առանց թարգմանութեան լեզուին կանոնաց հակառակ գործելու, ճիշդ գաղափար արուի սկզբնագիր հեղինակին մտաց եւ ասութեանց:

Ուրեմն ասկէ կը հետեւի թէ պարզապէս բառով կամ նշանով թարգմանութիւն ըստան թոյնն, չի հասկըցուիր իբր բնագիր գործածութեան երկասիրութեան կամ գրուածքին իւրաքանչիւր բառին գիմացը՝ նիւթական բառ մը դնելով թարգմանելը, ոչ. ապա թէ ոչ՝ այնչափ Գաւիթ Անյաղճիներ կ'ունենանք, որչափ թէ թարգմանիչ ունենանք:

Այսպէս թարգմանութեան յատկութեանց վրայ:

Երբ հոս թարգմանութիւն կ'ըսենք, շինք իմանալ լեզուէ մը նիւթապէս ուրիշ լեզուի յօգուած կամ գիրք թարգմանելը, այլ կ'իմանանք մեր գաղափարները զարգացընելու համար իբր միջոց գործածել թարգմանութիւնն արիշներու գրուածքոյ:

Հաստ անգամ գործնական օրինակը՝ բազմաթիւ էջերէն աւելի կը խօսի: Ա՛ռգեւք օրինակի համար, բնագիտութեան վրայ յօգուած մը գրելը, մեր մտաւոր պաշարը գրի անցընելէն ետքը, կ'առնուիք նմանապէս նիւթի մը նկատմամբ՝ մղել լսագոյն եւ իրիւր անձի մը գրածը, մտադիր ընթերցմամբ կը համեմատենք մեր գրածին հետ եւ խօսքն կը նշանակենք այն աւազաբառէն կէտերը, որ գրուած էին մնացած մեր յօդուածէն կամ գլուխէն, կամ անուշագորութեամբ եւ կամ — խառնովանիք — անգիտութեամբ: Երբ այսպիսի բուսագոյն գրուածքի մը համեմատութեան գործը կը կատարուի, կ'առնուիք երկրորդ գրուածք մը, եւ մեր նշանակած նորութեանց հետ նշոյնպէս կը բազդասենք, հոս ալ թերեւս գտնենք այնպիսի կէտեր, որ պրծած են նոյն իսկ առաջին գործին ուշա-

զրութենէն: Այսպէս նման նիւթերու քանի մը գրուածքներ համեմատելէն ետքը, կը ձեռնարկենք մեր գրածը նորէն խմբագրելու, հիւսելով մէջը այն ամէն կարեւոր կէտերն, որ կը պակսէին մեր առաջին գրութեան մէջ: Բնականապէս այսպիսի խնամքով պատրաստուած գրութիւն մը ինքնին ելած է համբաւելու թանկ աստիճանին, եւ կը թելադրուի սատարութեան աստիճանին, եթէ ներեալ է գործածել նիւթական արուեստի մը տրուած այս անունները նաեւ գրական տրուեստի մը:

Ոմանք թերեւս տարօրինակ կարծուի այս կերպ գրական զարգացումը. բայց է մի միակ ձամբան, հաստատուած ամէն անհատի եւ ամէն ազգի կողմանէ:

Թե այսպիսի եղանակ մը ունի իւր դժուարութիւնները — տարախուսիչն իսկ աւելորդ է. բայց նշոյնպէս անտարակուսելի է, որ այս ձամբաով կը հասնուի միայն զբական կատարելութեան: Առանց թարգմանութեան՝ առանց նմանութեան խօսքն հեղինակ ըլլալ, անհնարն է: Մեր նախնեաց օրինակն է խօսուած վկայ մը մեր ըսածին ճշմարտութեան: Գրի գիւտն հազիւ թէ եղած՝ Մերսոպներ ա Յահակներ փութացած են թարգմանութեանց, եւ այնպիսի կարճ ժամանակի մը մէջ իրենց գրած հատորաւոր գրուածքը մէջ ինքնագիր կամ « ինքնուրոյն », գրուածք չկայ այլ եւս: Եւ եթէ ինքնագիր գրուածքը պակասութիւն կայ, ժամանակի կարճաւետութիւնն է պատճառ. վասն զի եթէ գրի գիւտն արուած ժամանակը (406—421) երկարածգէր քանի մը տարի եւս, անշուշտ կը վարժէին մեր նախնիք եւ թարգմանութիւնը կը փոխուէր ինքնուրոյնութեան: Այս եթէ մեր նախնեաց համար ստոյգ՝ աւելի շօշափելի ապացոյց է նոր ազգաց գրական զարգացման համար:

Աւարտութիւն մը կրնայ ելլել մեր առջեւը, թէ այսպիսի թարգմանութեան ցոյց տրուած ձամբան՝ կը զրկէ հայ միւսքը սկզբնականութենէ (originalité) կամ միշտ օտար գրականութենէ կախում կ'ունենայ զը գրականութիւնը: Այդ աւարտութիւնն՝ որչափ առ երեւոյթ սխրասացի ըլլալու առաւելութիւնն ունի, օտկայն եւ այնպէս անտեղի է: Մեր ցոյց տուած ձամբան նոյնա եկեղեցիական համար է, որոնց գրուածքն՝ ընդունին թէ ոչ, արդէն սկզբնագիր ըլլալու

1 Ետքը կը կարծուի թէ Եփեմն գտն ըլլող ինքնագիր, բայց արեւոյց ցուցանելը լատ խախտած են այս ենթագործիւնը գտն ըստ մասին:

առաւելութիւնը չունի՝ ինչպէս վերը ցոյց տուած ենք, թէպէտ իրենց գրութեանց վրայ՝
 «գրեց», բառը ապագրութեան ըլլայ։ Երկրորդ, եթէ գիրը գրենք արուեստ մըն է, որուն վրայ տարակարպ անգամ աւելորդ է, ի սկզբան անդ խօսուած, ուրիշն Նմանութիւն եւայլն, կապուած է արուեստի գաղափարին հետ, ուստի եւ այս կողմանէ Նմանութիւն կամ աւելի՝ շարժանութիւն բառերն անսեղի են։ Երրորդ, այս ճամբէն գացած են՝ արդի մեր կրթեալ ու զարգացեալ համարած ազգերը, գաղղիացիք, անգղիացիք, իտալացիք, գերմանացիք եւայլն։ Եւ եթէ «Nachachtung erniedrigt einen Mann von Kopf»¹ «նմանութիւնը՝ հանճարեղ մարդը կը նուաստացնէ», կ'ըսէ Schiller (Don Carlos, III, X) հարկաւ գրական զարգացման համար չէ ըստէ։ Եթէ հին յունական, լատինական, եւայլն երկերուն նմանելու ճիգն չունենային ի սկզբան անդ մեր զարգացեալ համարած ազգերն, ապահովապէս պիտի մնային իրենց զարգացման ստորին աստիճանին վրայ։ Գրական պատմութիւնն անդերեւ ապացոյց է մեր ըսածին. եւ անհնարին է ապահովութեամբ հաստատել, թէ գաղղիացիք կ'ուսնային իրենց Descartesին, Corneilleին, Racineին, եթէ ընթացած չըլլային այս մեր ցոյց տուած վերոյիշեալ ճամբէն։ Գրական վերլուծմամբ (analyse littéraire) նորազոյն մասնագրաց շատերուն գրութեանքը կը յայտնուի իրենց՝ կրկնութիւն հին իմաստասիրաց եւ հեղինակներու...։ Զորորդ. այս առարկութիւնն ունի իւր մէջ քիչ շատ ինքնահասան մեծամտութիւն մը, որուն գերմանացիք Selbstüberhebung ճիգը բառն ունին։ Եթէ կրկնականութիւն բաղձալի է, հարկ է որ ուրիշ նիւթերու, ուրիշ մասնագիտութեանց մէջ իրապէս անկախութիւն վայելէինք, եւ այն ժամանակ ինքնին կը փշթէին ու կը խզուէին գրական կախման բարակ կապերը։ Բայց գրական անկախութիւն որոնք հո՞ւր գիտութեանց, արուեստից, ընկերական եւայլն կապեր մասնացոյց կ'ընեն զմեզ՝ մեզմէ աւելի զարգացեալ ազգերու առաւելութեանց, անսեղի է։ Հինգերորդ. գրական անկախութիւն կը պահանջուի՝ ազգին գրական զարգացման նպատակը գրագետներէ, որոնք՝ բնական է, այս գրական արուեստին նախագիտելիքներն ուսած եւ՝ այսպէս ըսենք՝ աշակերտութեան շրջանն անցուցած են. իսկ մեր առած անխաղաղները՝ չմոռնանք՝ նորուս հեղինակներու համար է, ըստ որում՝ ըստ արուեստին նիւթական մասին կը ներկայացընենք գիւրտութիւններ,

որոնցմով միայն կարելի է հասնիլ գրական անկախութեան։

Երկրորդ գիւրտացուցիչ միջոցն է՝
 Գիր՝ խորհուրդ տալովն տեղի չըւնէլ, ընդարձակօրէն մեկնած ենք այս արուեստին գաղափարը յարմար առթիւ։¹ Բայց հեղինակի մը համար կը մնայ ամենամեծ գոթաբութիւնը թէ ինչպէս պիտի ընտրէ իրեն յարմար գրքերն, որպէս զի մասուր պաշար համարած ատեն ժամանաձառ չըլլայ։ Ուստի ամէն ջան ու ճիգ պիտի թափէ հեղինակը գրեանց լաւ ընտրութիւն մընելու։

«Լաւ ընտրութիւն», ըսած ատեն կը հասկընանք ի մասնաւորի այն գրքերն, որ օգնական կ'ըլլան նորուս հեղինակին լեզուին կանոնաորութեան, ռինն յստակութեան, եւ ասութեանց ճշդիւ բացատրելուն։ Բայց ամէն բանէ աւելի պէտք է կարգաւ գիրը շարագրել ուղղուն այնպիսի գրքեր, որ հեղինակին քննադատելու զօրութիւնը կը զարցնեն։ Ամենայն հանդարտութեամբ խղճի կրնանք ըսել թէ մեր գիրը շարագրողներէն շատերն ամենեւին կարեւորութիւն չեն տա քննադատութեան, որ հեղինակին ամենամեծ յատկութիւններէն մէկը պիտի ըլլայ։ Ամէն գրութեք յախուռն կարգաւ, եւ ամէն կարգացածին հաւատալ, կամ առանց բաւական պատճառի ընդունիլ, նոյն իսկ հեղինակութեան մըն ալ պարզ կոչութիւն (compilation) աւելի յարգ չի տար։

Պիտի կարգադրութիւն մանաւանդ այն հեղինակները, որոնց անունն եւ — գրածը տարինբնութեան ընթացքին մէջ, թէեւ քիչ շատ նսեմացած ըլլայ, բայց եթէ նոյն ժամանակի հոգումը գամանակացոյց գրութեանց մէջ չ'ալ հեղինակի մը չունի, գոթախտաբար, ամէն նիւթի մէջ՝ եւ ըստ ամենայն մասանց, կանոնաւոր գրութեան հեղինակութիւններ, որոնց ընթերցումը տալ իրեն այն ամէն առաւելութիւններն, զորոնք վերը մատնացոյց ըրնք։ Բայց քանի որ վերջնական ձեւեր առած չէ արդի լեզուն, հին մատենագրաց ընթերցումը պիտի լեցընէ այս կողմանէ ալ թերին ու պակասը։

Ընթերցանութիւնը զանց առնուլ միայն այն պատճառաւ՝ թէ արդի լեզուաւ չունինք իրական հեղինակութիւններ, պատմական, փիլոսոփայական, մանկավարժական, եւայլն, միշտ անբնագոյնելի կը մնայ. վասն զի հին լեզուա-

¹ Գրք «Հ. Ամբրոսիայ, ուսումնասիրութիւն, 1896, Թուրքիա, էջ 8-12։

(այսինքն գրաբարով) գրուածներու մէջ ըստ բառականի գոհացուցիչ պաշար կը գտնենք, մանաւանդ երբ նկատողութեան առնուլը թէ գրաբար լեզուաւ թարգմանութիւններու առատութիւն մը կայ, արդէն տպագրուած Եւ եթէ այս կէտն անգոհացուցիչ համարի նորուս հեղինակը՝ որ շատ անգամ իրաւունք ալ ունի, բայց ասով ընթերցանութեան պարտաւորութենէն չ'ազատիր, քանի որ ազգային լեզուաւ գրուածներու պակասութիւնը կը լեցուի օտար լեզուաւ գրուածներով, ուրեմն բնական կերպով կը հետեւի թէ՛

Հեղինակու հոգի ելլորդ զիւրացոյցէն միջոցն է Բնի մէջ Իտալ իշու լուս Բնուի:

Չառարկուի թէ թարգմանութեան գլխուն մէջ արդէն այս նկատմամբ կարեւորն ըսուած է. վասն զի զատ և թարգմանութիւն եւ զատ և օտար լեզուաւ գրուածք մ'աշարքութեամբ կարգաւել, եթէ վաղանցու լուսոյ մը պէս պիտի ելուայ ճեղքները գրաւոր ասպարէզին վրայ, յօդուած մը կամ առ առաւել քանի մը յօդուածներ նետելով հրապարակ, կամ միակ գիրք մը հեղինակելով, կարելի է առանց օտար լեզուի մը գիտութեան յաջողիլ. բայց երբ հեղինակը՝ հեղինակի Մուսան տեսչ պիտի փայփայէ եւ խօսեցնել տայ, հարկ է անհրաժեշտ օտար լեզուաւ ընթերցումը, չամոզուած եղբ թէ «չիք ինչ նոր ընդ արեգակամբ», եւ գիրք գրելը՝ պարզապէս ուրիշն խորհրդածութեանց նոր ձեւ տալ է, վասն զի իրապէս գրական նոր գիւտ անհնարին է, ինչպէս երկրաչափական պարզ ձեւեր հնարել — Նո՛ր՝ կ'ենթադրուի — անհնարին է, այլ մեր ամէն ըսածն է այն՝ ինչ որ հնէնքն ըսած կամ մտածած են, եւ նորն է միայն ըսելու ձեւը, արտաքին զգեստը, գազափարաջ շարքը, ցուցմանց ազդութիւնը եւայլն, որ հեղինակին ճարտար ձեռքին մէջ իբր բոլորովին նոր կ'երեւան, եւ այս է պատճառն որ նոր հեղինակներն ընդհանրապէս կը կրկնեն իրենցմէ թերեւ 20, 50, 100 եւայլն տարի յառաջ ուրիշներուն ըսածը: Միայն նորութիւն մը եթէ կայ այն ալ գրեւոր կերպին մէջն է: Օրինակ մը միայն: Հայերէն կամ գաղղիերէն լեզուաց քերականութիւններ առատ ունինք. բայց ասոնց մէջ պիտի գտնէք մի եւ նոյն կառուցող, այսինքն «բառ-սեռ. բռնէ» — Բարդ-սեռ. Բարդոյ, այս պարզ օրինակին վրայ ձեռնք. մէկը՝ փոխանակ «բան, բառն ընտրելու, կ'ընտրէ «Բառ, երկրորդը՝ «Բառ», երրորդն «Բառ» եւայլն, բայց նոր բան մը ըսուած չէ. մի եւ նոյն

կանոնը կը մեկնուի, զարտուղութիւնն է միայն, այսինքն հեղինակին անհատականութիւնը կացուցանողը, որ «բան, բառն աւելի յարմար օրինակ կ'ընկատէ, եւ կը սկսի գիւրտացոյց կամ — գծաւարտացոյց (այսինքն՝ իրթիւն) մեկնութիւններով ըմբռնել տալ աշակերտին, թէ կարգ մը բառերու ծայրը ի աւելցնելով կը կազմուի օպոնոնոնոնոն գաղափարը: Յաջորդ քերական մը օպոնոնոնոնոն բառին փոխան՝ կ'ընտրէ անիմատ օպոնոն, ճշդիւ թարգմանելով genitivus, genitil, կամ, յն. γενιτιϋ բառը: Բայց նոր բան մը չէ ըսածը. ... Նորագոյն մեթոտ մը կը հնարուի, փոխանակ հոլովներու մէքենական շարքին — ուղղական, սեռական, տրական եւ այլն, — որմէ ապահով ենք եւ համոզուած՝ թէ ընթերցողը — աշակերտը ոչինչ կը հասկնայ, եթէ չփութայ ուսուցիչն օրինակներով հաստատելու օպոնոն գաղափարը, որ շատ անգամ կը կատարուի անգիտասկցաբար՝ քերականական հրահանգներու կամ շարադրութեանց միջոցաւ: Նոր մեթոտին համեմատ գործնականապէս կը սորվեցուի աշակերտին «Բան-Բն, իմաստը, բայց եւութիւնը չփոխուեցաւ. ինչորոյն միայն արտաքին ձեւերը՝ մեկնութիւնը, եղանակը, աւուցանելու կերպն է փոխուողը: Այս պարզ օրինակը կրնայ մերձեցուիլ որեւիցէ նիւթի մը, ամենուն մէջն ալ կայ անփոփոխել մաս մը՝ որ միշտ նոյն կը ձեւայ ամէն գրքի մէջ եւ ամէն հեղինակի համար, եւ կայ փոփոխելի մաս մը, որ կախով ունի գրողն Գորգալոնոնոն, հոգալոնոն, Բարդալոնոնոն, եւայլն:

Ըստածներէն յայտնի է թէ գրական ճարտարութիւն, հմտութիւն, մարդաճանաչուութիւն եւայլն, ունենալու համար կարգալու է ուրիշն գրութիւններն, համագգի եւ մանաւանդ օտարագգի հեղինակաց գործերը, անոնց փորձառութեան մասնակից ըլլալու համար: Հասարակաց ճամբան ապահով է միշտ. ուրեմն համատեղ թող նորուս հեղինակը մեր ըսածը՝ զարգացեալ ազգաց գրականութեան հետ եւ պիտի տեսնէ թէ ամէն երեւելի հեղինակ առ նուազն մէկ կամ երկու օտար լեզու գիտէ, որով ձեռքն ամենագլխաւոր միջոցներէն մէկն ունի այլոց խորհուրդներու մասնակից ըլլալու, եւ զանոնք կերպով մը իւրացնելու: Ըսած են ժամանակին թէ Բագրատունի մը պիտի չկարենար գրել իւր «Հայկել, եթէ մեղուարջան աշխատութեամբ նոր ճարակ չհայթայթէր իւր բանաստեղծական աւելին, կարգալով Հովնրոն, եւ մանաւանդ՝ ինչպէս փոքրիկ համեմա-

տուժիւն մը ցոյց կու տայ, անմահ Ցաստիի "Երուսաղէմ ապտեաւ, ր Ցաստի ալ կարգացած է Հոմերոսը, իսկ Հոմերոս... Գրիստոսէ յառաջ 950—900 ին ծնած՝ (բառ Հերոդոտոսի վկայութեան) վիպական բանաստեղծութիւնը ճարտարագործ արուեստի մը վերածնեց, բայց մտադրութեան արժանի է՝ ըստ ԳԻՒ Էրփին Ռէքսի խօսքերէն։¹ "Հոմերոս արգէն աւանդեալ գտաւ վիպասանութեան արտաքին ձեւերն եւ չափական օրէնքները։"² Բայց Հարկաւ ունեցաւ արդիւնք մը Հոմերոս, որով՝ "Հոմերոսն Ս. Գիրքը" կոչուելու արժանացաւ. եւ արդիւնքն էր՝ մտաց ճարտարութեամբն ամբողջացուց գտածը եւ արտաքին ու ներքին կառարեալ ձեւաւորութեամբ վիպական բանաստեղծութեան ուղղութիւն տուաւ, եւ միշտ — ցարգ եւ ապահով ենք պատահեաւ ալ — մարմնացեալ պիտի մնայ վիպասանութիւնը Հոմերոսի անձին վրայ, վիպասան մը Հոմերոսով պիտի սկսի եւ Հոմերոսով պիտի վերջացնէ իւր գործը։ — Ուրեմն մտադիր ընթերցանութիւնն անհրաժեշտ էական պայմանն է հեղինակութեան, իսկ մտադիր ընթերցանութեան համար՝ քանի որ ազգային Հոմերոսներ կը պակսին, օտար լեզուներու ուսումը՝ նոյնպէս անհրաժեշտ։ Անյիշատակ կը թողուի լաթոնաններն, Ռակինսներն, վասն զի մի միակ օրինակ մը բաւական է հաստատելու այն՝ որուն վրայ կրնայ թերեւս հաստորներով գրուիլ եւ նիւթը չի սպաւիր։

Այսպիսի գէներով զինուած՝ հեղինակը գրիւը ձեռք առած կը սկսի իւր գրասեղանին փարիչ եւ անհամբեր՝ կը պատրաստուի սկսելու իւր գրելքը։ Բայց քանի մը վայրկեան ալ շնորհէ իւր բարեկամ խորհրդատուին, որ կը բաղձայ, անոր անութիւններէն բռնած ամբաւանդ վերքը այն ամէն խղճողութեամբ մէջէն, որոնց՝ իւր գրելու ընթացքին մէջ կամայ ակամայ կրնայ հանդիպիլ։ Եթէ կան հեղինակին համար դիւրացուցիչ միջոցներ, կան ի հակառակէն քանի մը պարտաւորելիք ալ, զորոնք համառօտօր կրտի յիշենք, վասն զի ոչ թէ հեղինակին միայն, այլ ամէն գրողին համար կ'արժեն։

Ամէնէն յառաջ պէտք է նորուս հեղինակը յօռնաւ Բորթիլ զգուշանայ։ Երբեք Բորթիլ կը նշանակէ գրչին ազատ ասպարէզ թողուլ, առանց որոշ ծրագրի՝ ընդհանուր բնաբան

մ'ընտրելով գրելու սկսիլ։ Ներուի մեղե եթէ գիրքը նմանցներնք տան մը շինութեան, վասն զի երկուքին մէջ գտնուած տղերսը շատ մեծ է։ Ցուն մը շինելու խորհուրդը կ'ունեցուի նախ, — նոյնպէս գիրք շարագրելու կամ յօդուած գրելու։ Դարապարպեալի կը դիմէ տաշէնը, — իւր անձին ճարտարութեան կ'ապաւնի հեղինակը, Ցուն ծրագրիւր կը շինուի, — նոյնը կ'ընէ եւ կամ պէտք է ընել հեղինակը։ Ընդհանուր ծրագրէն զատ՝ ճարտարապետը կը պատրաստէ տան ամէն մէկ մասին ընդարձակ ուրուագիծը, մանրամասնեալ հաշիւներով ու չափերով, — նոյնը կը հարկադրի ընել գիրք շարագրողը։ Ոչ թէ միայն ընդհանուր ծրագրով՝ կամ գրքի գլխաւոր բաժանութիւններով պէտք չէ գոհ լլլալ, այլ իւրաքանչիւր բաժնին ստորաբաժանութիւններն որոշել, ստորաբաժանութիւնները զատել հատուածներու, հատուածները՝ գլուխներու, գլուխները՝ կէտերու, եւ վերջիններս՝ փոքր։ Ցուն ըսելով կ'իմանա՞ր հոս երկու երեք պարագիծ պարբերութեանց հաւաքածոյն։ Ատորձ ու քար կը պատրաստուի — նոյնը կ'ընէ տարիներ յառաջ՝ գիրք շարագրել ուղղով։

Այսպէս լու պատրաստուած ծրագրի մը կմախքն երբ ունենայ իւր առջեւ հեղինակը, ալ այնուհետեւ կը մնայ գործի սկսիլ, ապահով ըլլալով որ իւր ծրագրին ընդարձակութեան պահանջուած ժամանակէն ետքը կը տեսնէ իւր առջեւ իւր մտաւոր շնորհն կամաց կամաց բարձրանալը, եւ օր մը կը յանձնէ զայն հասարակութեան գործածութեան, այսինքն հրապարակ կը հանէ իւր գիրքը, ի գոհութիւն իւր սրտին, եւ ի վայելք ընթերցողներու։

Իւրաքանչիւր բաժանման, ստորաբաժանման, գլուխներու եւ այլն առջեւ բնաբանով կամ քանի մը շատ համառօտ, բայց ըստ կարելոյն ճիշդ եւ իմաստ պարունակող բառերով պէտք է գրել նոյն բաժնին կամ գլխուն բոլորականելու նիւթը։ Բայց գիւրութեան համար հարկ է՝ կամ աւելի դիւրին կ'ըլլայ, եթէ ամէն բաժանման համար առանձինն էջ մը յատկացուի, եւ առ այս շատ յարմար է լայն եւ երկայն էջ մը առնելը։ Նմանքն այսպէս քիչ շատ լեզուներէն ետքը մտադիր քննելու է թէ իւրաքանչիւր տները, կէտերը, յարմար գլուխներու տակ դասաւորուած են թէ ոչ։ Եթէ գլուխներն այսպէս կ'ամբողջացուին, նոյն քննութիւնը կատարելու է հատուածներու, ստորաբաժանութիւններու, բաժանութիւններու եւ այլն, նկատմամբ։ Մինչեւ որ հեղինակը կատարելապէս համոզուի թէ ամէն

¹ Abries der Geschichte der antiken Litteratur von Dr. Erwin Rex, 44. Auflage, Berlin.

² "Homer fand die äusseren Formen des Epos und die metrischen Gesetze bereits überliefert vor." Անդ, էջ 32.

